

ПОЈАМ И ТИПОВИ ПАРТИЦИПАЦИЈЕ У УПРАВЉАЊУ ЗАШТИЂЕНИМ ПРИРОДНИМ ДОБРИМА

ЈЕЛЕНА ТОМИЋЕВИЋ
МАРИНА МИЛОВАНОВИЋ
ДРАГИЦА СТАНКОВИЋ

Извод: Циљ рада је да нагласи и објасни појам партиципације и партиципативних процеса у менаџменту заштићених природних добара. Ради разумевања појма партиципације и различитих облика партиципативних процеса, неколико дефиниција је сакупљено од различитих аутора. Рад идентификује кључне тачке партиципације, а то су: процес учења, комуникативна акција и партиципација, као средство и резултат заједничког учења. Осим тога, рад описује седам различитих нивоа партиципације, полазећи од пасивне партиципације до само-мобилизације.

Кључне речи: партиципација, партиципативни процеси, заштићено природно добро, управљање, комуникативна акција.

THE TERM AND DIFFERENT TYPES OF PARTICIPATION IN PROTECTED AREA MANAGEMENT

Abstract: This paper aims to emphasise and clarify the term participation as well as different types of participatory processes in protected area management. In order to understand the meaning of participation, as well as participation processes, several definitions are collected from different authors. The paper identifies main point of participation, namely: learning process, communicative action and participation is a means and an outcome of collaborative learning. Moreover, the paper describes seven different intensities of participation, ranging from passive participation to self-mobilization.

Keywords: participation, participatory processes, protected area, management, communicative action.

1. УВОД

Партиципација је важна тема у менаџменту заштићених природних добара. Примера ради, IV конгрес Светске уније за заштиту природе позвао је локалне заједнице да учествују у партиципацији и правима, у политичком одлучивању у заштићеним природним добрима ради побољшања њиховог управљања (IUCN, 1993). Термин партиципација може бити интерпретиран на различите начине зато је веома битно да се пажљиво дефинише.

Све до 70-тих година, укључивање локалног становништва у заштиту природних ресурса често је виђено као средство којим се постиже сагла-

др Јелена Томићевић, асистентки управник, Шумарски факултет Универзитета у Београду; др Марина Миловановић, виши предавач, Виша школа за еколошки инжењеринг Универзитета Union; др Драгица Станковић, асистентки, Шумарски факултет Универзитета у Београду.

ност локалног становништва са менаџмент плановима у заштићеним природним добрима. Партиципација готово није била ништа више од једне вежбе са јавним мњењем.

Током 80-тих година, партиципација локалног становништва односила се на механизам који доноси боље резултате у заштити природних ресурса, док се 90-тих, појам партиципације интерпретира све више као начин да се локално становништво укључи у управљање природним ресурсима (Pimbert, M.P. и Pretty, J.N., 1997.a).

Данас је широко прихваћено мишљење да је партиципација потребна због достизања одрживе и ефикасне заштите, посебно у заштићеним природним добрима; да може да допринесе економском и социјалном развоју маргинализованих група и да слабење политичког одлучивања користи биодиверзитету (Je anre naud, S., 1999).

'Партиципаторски *присћуи* обезбеђују мођућности сиромашнима да учесћивују у развоју' (FAO, 1990, стр.4; FAO, 2001). Публикација FAO Програма Партиципација људи (People's Participation Programme) наглашава да је жпартиципаторски *присћуи* *есенцијални део сваке сћраићеђије и да он позива на акћивно укључивање и орђанизовање у основи сеоскођ сћановнишћива*' (FAO, 1990, стр.5).

Последњих 10 година, 'партиципација' је постала кључни концепт у дебатама о одрживости (Schanz, H., 1999). Ако је одрживост дефинисана као еколошки, економски и социјални израз, партиципација, као демократско средство, је све више прихваћена '*као бићно средство и крај развоја социјалне димензије одрживости*' (Finger-Stich, A. и Finger, M., 2003, стр.1).

2. РАЗЛИЧИТИ ТИПОВИ ПАРТИЦИПАЦИЈЕ

Према (Finger-Stich, A. и Finger, M., 2003). 'партиципација' је дефинисана као *ждобровољно укључивање људи, који индивидуално или као орђанизоване групе, расћрављају о појединим искуствима и знањима, правима и вредностима, док у заједничкој сарадњи дефинишу, одређују теме или предмет расћраве, развијају решење и ућичу на одлучивање*'.

Осим тога, дефинисањем учесника води ка различитим типовима партиципативног процеса. Finger-Stich и Finger (Finger-Stich, A. и Finger, M., 2003) издвајају три главна типа партиципације: укључивање јавности или јавна партиципација (public participation), репрезентативна партиципација (representative participation) и партиципација локалних заједница (community participation).

Први облик партиципације, тим специјалиста за партиципацију јавности FAO/ЕСЕ/ILO, дефинише као *жволонтерски процес укључивања људи, појединаца или орђанизованих група, чиме они размењују информације, изражавају своја мишљења и артикулишу своје интересе и имају поћенцијал да ућичу на одлучивање*' (FAO/ЕСЕ/ILO, 2000, стр.9).

Репрезентативна партиципација, према (Finger-Stich, A. и Finger, M., 2003), представља процес у којем су само репрезентативни представници интересних група позвани да учесвују у процесу. Ако су чланови локалних заједница позвани да учествују у управљачком одлучивању, такав процес

партиципације се назива партиципацијом базираном на локалним заједницама (community-based participation process). Међутим, често термини као што су јавна партиципација, ко-менаџмент или менаџмент базиран на локалним заједницама, не могу бити увек јасно одвојени.

'Ове партиципације могу да буду комплементарне и да прелазе једна у другу током времена' (Finger-Stich, A. и Finger, M., 2003, стр.28). Примера ради, политика заштите природних добара може бити предложена у консултовању са јавношћу на регионалном или националном нивоу, може постојати ко-менаџмент тело које врши мониторинг у посебном заштићеном добру и на крају може да постоји партнерство са асоцијацијом локалних заједница како би се управљање применило на посебним местима (Finger-Stich, A. и Finger, M., 2003).

У циљу разумевања значења партиципације и партиципативних процеса, следеће дефиниције и значења прикупљена су од више аутора:

Партиципативни процеси, без обзира ком типу припадају, имају могућност да се развијају и да обезбеђују простор и могућност за социјално учење (Korten, D. C., 1990). Партиципативне теорије, као што је социјално шумарство (Korten, D. C., 1981), наглашавају да се политичко одлучивање базира на директној партиципацији грађана, испред експерата и водећих структура грађанства. Ове теорије предлажу реструктуирање институционалних аранжмана прилагођених ширем грађанском размишљању. У области социјалног шумарства, Korten (Korten, D. C., 1980) идентификује неколико слабости у ранијим традиционалним програмима развоја, које карактерише делимично неодговарајућом управљачком структуром. Он наводи да се нови аранжмани могу постићи жиновативним социјалним учењем (које наглашава) *централно олакшање посредством централне контроле, праћење извођења и само-корекције у току планирања, охрабрење локалних иницијатива и само-контролу и размајрање толеранције за двосмисленост и присујну колебљивост у процесу учења* (Korten, D. C., 1981, стр. 613).

Према (Shannon, M. A., 2003), у ситуацијама где је проблем дефинисан и где учесници формирају или мењају своје улоге, суштина партиципативних процеса је комуникативна акција. Аутор даље наводи *жда је ситејен инструментиализоване или сирајшејске полиитике развоја низак, док не постоје јасни јавни проблеми и док не постоје организовани социјални интереси* (Shannon, M. A., 2003, стр.147-148).

Према (Borrini-Feyerabend, et.al., 2000), заједнички менаџмент или ко-менаџмент је дефинисан као 'ситуација у којој два или више социјалних учесника преговарају, дефинишу и гарантују између себе фер деобу у управљачким функцијама, овлашћењу и одговорностима за добијену територију или одређени природни ресурс'.

Ко-менаџмент је скраћеница од колаборативног менаџмента или заједничког менаџмента и овај термин (Repard, Y., 1997) дефинише као жијрајни, жијверен и жијравчан облик партиципације, који укључује све релевантне и лежијимне интересне групе у управљању и заштити природних ресурса'.

Тако комуникативна акција води до бољег разумевања учесника, интересних група и интереса и објашњава зашто су они везани за исти проблем (Finger-Stich, A. и Finger, M., 2003).

‘Партиципативни процеси су и начин да се управља конфликтном изражењем компромиса између различитих интересних група. Они су, иакође, и средство које развија креативно решење, које се не би појавило без интеракције различитих интересних група. Одлуке које су донешене путем заједничког размишљања и преговарања, имају предности, јер су производ свих оних који су имали учешћа и због тога је више вероватно да партиципација буде успешна. Успешна или ефикасна, партиципација је средство и резултат заједничког учења.’ (Finger-Stich, A. и Finger, M., 2003, стр. 41).

У суштини, аутори су сложни око кључних тачака партиципације. Заправо то су: процес учења, комуникативна акција и партиципација као средство и резултат заједничког учења.

Један охрабрујући приступ грађења сарадње између локалног становништва и управљања заштићеног природног добра је партнерство, чиме су различите интересне групе сагласне да деле између себе управљачке функције, права и одговорност за дату територију, или одређене природне ресурсе који су под статусом заштићеног добра (Borri ni-Fe ue ga band, G., 1996).

Последњих година, постоји интерес у интегрисаном менаџменту у заштићеним природним добрима, што подразумева широку партиципацију локалног становништва у политичком одлучивању и управљању природним добром (Ghimire, K. B. и Pimbert, M. P., 1997; Orlove, B. S. и Brush, S. B., 1996; Shyam sundar, P., 1996; Wells, M. P. и Brandon, K. B., 1993; Pimbert, M.P. и Pretty J.N., 1997.a, стр. 309-310) класификују различите нивое партиципације у управљању заштићеним природним добрима, табела 1.

Табела 1 - Типологија партиципације (Усвојена од Pimbert, M.P. и Pretty J.N., 1997a, стр. 309-310)

Table 1 - A typology of participation (Adopted from Pimbert, M.P. и Pretty J.N., 1997a, стр. 309-310)

1	Пасивна партиципација Passive participation
2	Партиципација пружањем информација Participation in information giving
3	Партиципација помоћу консултација Participation by consultation
4	Партиципација из материјалних побуда Participation for material incentives
5	Функционална партиципација Functional participation
6	Интерактивна партиципација Interactive participation
7	Само-мобилизација Self-mobilization

Пасивна партиципација, значи информисање интересних група о томе шта се дешавало у једном подручју, или шта ће се десити, док њихове реакције према пруженим информацијама или оствареним акцијама, нису узете у обзир.

Партиципација путем пружања информација, значи да су информације о заштићеном природном добру сакупљене истраживањем локалног становништва, али они немају могућност да утичу на поступке у датом подручју. Улога партиципације у оба случаја је да пружи информацију.

Партиципација помоћу консултација односи се на дефинисање проблема и тражењу решења у управљању датим подручјем и она представља корак даље у партиципацији становништва. Али чак и у овом случају, становништво нема активну улогу у процесу одлучивања, јер је оно вођено од стране професионалаца.

Следећи облик партиципације, *партиципација из материјалних потреба*, подразумева облик партиципације у ком локално становништво обезбеђује ресурсе, као што је радна снага, земља или сакупљање биљног материјала за узврат хране, кеша или других материјалних користи. У овом случају, партиципација се често завршава чим се иницијатива заврши. Међутим, ако се овај облик пореди са прва два нивоа, овај тип партиципације пружа локалном становништву улогу субјекта. Локално становништво више није само један циљ активности, већ оно даје и прима корист од управљача заштићеног природног добра. Према (Pimbert, M.P. и Pretty J.N., 1997a) једино последња три нивоа партиципације, функционална, интерактивна и само-мобилизација су довољне ради постизања успешне, ефикасне и одрживе заштите у заштићеним природним добрима.

Функционална партиципација је дефинисана као партиципација локалног становништва, формирањем група како би се сусрели са предефинисаним циљевима који се односе на заштићено подручје. Овај облик партиципације често укључује спољне помагаче у виду социјалних организација. *Интерактивна партиципација* подразумева партиципацију код које људи формулишу заједничку анализу, која води ка акционим плановима, формирању нових локалних група и до јачања постојећих. Ове групе, касније преузимају контролу над локалним одлучивањем.

Последњи ниво, *само-мобилизације* значи, да људи преузимају иницијативу независно од спољашњих институција и мењају систем управљања природним ресурсима.

Без обзира који се тип партиципативних процеса користи, кључно питање је да ли они обезбеђују довољно простора за размену мишљења, кроз који учесницима није омогућено само да дефинишу своје мишљење или интересе, већ и да могу да обликују или да поново размисле о својим гледиштима у интеракцији са другим учесницима (Finger-Stich, A. и Finger, M., 2003).

3. ЗАКЉУЧЦИ

Постоји много различитих значења појма 'партиципације'. У овом раду смо дефинисали партиципацију као волонтерско укључивање људи, који индивидуално или помоћу организованих група, расправљају о знањи-

ма, интересима и вредностима, заједнички дефинишу теме, развијају решења и утичу или преузимају политичко одлучивање. Дефинисање учесника омогућава и дефинисање различитих типова партиципативних процеса. Три главна облика дефинисана су као: јавна партиципација, репрезентативна и партиципација локалних заједница. Такође, неки облици партиципације не могу се увек јасно разликовати, као, на пример, јавна партиципација, заједничка партиципација или партиципација базирана на локалним заједницама. Ови облици могу бити комплементарни и временом могу да прелазе једни у друге. Типологија партиципације, према (Pimbert, M.P. и Pretty J.N., 1997), описује седам нивоа партиципације и рангира их од пасивне до само-мобилизације. Управо последњи ниво партиципације пружа локалном становништву могућност да преузима иницијативу независно од спољашњих институција и да мења систем управљања природним ресурсима.

У одрживом управљању заштићених природних добара неопходно је, пре свега, познавање комплексних еколошких и социјалних односа у руралним подручјима, као и познавање значаја и вредности идеја локалног становништва. И представници заштите природе и локално становништво, које живи у заштићеном природном добру, поседују своје предности и мане. Због тога је комбиновање вештина професионалаца и локалног становништва неопходно. Овај облик партиципативних процеса је најбољи и он омогућује потпуно овлашћење локалног становништва у управљању заштићеним природним добром.

ЛИТЕРАТУРА

- Borri ni-Feyerband, G. (1996) *Collaborative Management of Protected Areas: Tailoring the Approach to the Context. Issues in Social Policy*. IUCN, Gland, Switzerland.
- Borri ni-Feyerband, G., Farvar, M.T., Nguingiri, J.C. и Ndangang, V. (2000) *Co-management of Natural Resources: Organizing, Negotiating and learning by Doing*. GTZ and IUCN, Kasperek Verlag, Heidelberg.
- FAO (1990) *Participation in Practice, Lessons from the FAO People's Participation Programme*. FAO, Rome.
- FAO (2001) *SEAGA (Socio-Economic and Gender Analysis) Programme, Field Level Handbook*. FAO, Rome.
- FAO/ECE/ILO JOINT COMMITTEE TEAM OF SPECIALISTS ON PARTICIPATION IN FORESTRY (2000) *Public Participation in Forestry in Europe and North America*. ILO, Geneva.
- Finger-Stich, A. и Finger, M. (2003) *State versus Participation: Natural Resources Management in Europe*. IED and IDS, London, UK.
- Ghimire, K. B. и Pimbert, M. P. (1997) Social change and conservation: An overview of issues and concepts. In: Ghimire, K. B. и Pimbert, M. P. (eds.) *Social Change and Conservation: Environmental Politics and Impacts of National Parks and Protected Areas*. UNRISD and Earthscan, London, стр. 1-45.
- Jeanre naud, S. (1999): People-oriented conservation: progress to date. In: Stolton, S. и Dudley, N. (eds.) *Partnerships for Protection, New Strategies for Planning and Management for Protected Areas*. WWF and IUCN, Earthscan Publication Ltd., London, UK, стр.126-134.

- Korten, D.C. (1980) Community organization and rural development a learning process approach. *Public Administration Review*, September-October: 480-511.
- Korten, D.C. (1981) The management of social transformation. *Public Administration Review*, November-December: 609-618.
- Korten, D.C. (1990) *Getting to the 21st. Century, Voluntary Action and the Global Agenda*. Kumarian Press, West Hartford.
- Orlove, B. S. и Brush, S. B. (1996) Anthropology and the conservation of biodiversity. *Annual Review of Anthropology* 25: 329-352.
- Pimbert, M.P. и Pretty J.N. (1997a) Parks, People and Professionals Putting 'Participation' into Protected Area Management. In: Ghimire, K. B. и Pimbert, M. P. (eds.) *Social Change and Conservation: Environmental Politics and Impacts of National Parks and Protected Areas*. UNRISD and Earthscan, London, стр.297-330.
- Renard, Y. (1997) Collaborative management for conservation. In: Borrini-Feyerabend, G. (ed.) *Beyond Fences: Seeking Social Sustainability in Conservation*. IUCN, Gland, Switzerland, стр. 65-67.
- Schanz, H. (1999) Social changes and forestry. In: Pelkonen, P., Schmidt, P., Oesten G., Piussi, P. и Rozas, E. (eds) *Forestry in Changing Societies in Europe*. Joensuu University Press, Joensuu, стр.59-82.
- Shannon, M.A. (2003) Mechanisms for coordination. In: Dubé, Y.C. и Schmithüsen, F. (eds.) *Cross-Sectoral Policy Impacts Between Forestry and Other Sectors*. FAO Forestry Paper 142. FAO, Rome, стр.145-159.
- Shyam sun dar, P. (1996) Constraints on socio-buffering around the Mantadia National Park in Madagascar. *Environmental Conservation* 23: 67-73.
- Wells, M. P. и Brandon, K. B. (1993) The principle and practice of buffer zones and local participation in biodiversity conservation. *Ambio* 22 (2):157-162.

THE TERM AND DIFFERENT TYPES OF PARTICIPATION IN PROTECTED AREA MANAGEMENT

*Jelena Tomićević,
Marina Milovanović,
Dragica Stanković*

Summary

The issue of participation is an important issue in protected area management. The term participation can be interpreted in very different ways, and therefore it is essential to define it carefully. In this paper we define participation as the voluntary involvement of people who individually or through organised groups deliberate about their respective knowledge, interests, and values while collaboratively defining issues, developing solutions, and taking – or influencing – decisions. Also we distinguish three main types of participation processes: public participation, representative participation and community participation.

Participation processes, whatever their type, have the potential to evolve and provide space and opportunities for social learning. In general, scholars have agreed about main point of participation, namely: learning process, communicative action and participation is a means and an outcome of collaborative learning.

One promising overall approach to building cooperation between local people and protected area managers is through 'collaborative management' or 'co-management' of protected areas – a partnership whereby various stakeholders agree to share amongst themselves the management functions, rig-

hts, and responsibilities for a territory or set of resources under protected area status. Pimbert and Pretty proposed in 1997 seven different intensities of participation, ranging from 'passive participation' to 'self-mobilization'. The last level of participation-self-mobilization means people taking initiatives, independent of external institutions, to change the management systems of the natural resources. Sustainable protected area management requires, first of all, understanding of the complex ecological and social relationships in rural areas, and valuing of local people's ideas and knowledge systems. Both the conservation authorities and the people living in and around protected areas have their particular strengths and limitations. For this reason, the advantages and skills of professionals need to be combined with the strengths of local people, this kind of participation process, at its best, leading to the real empowerment of the local people.